

Şefik Özdemir Bey'in Revandiz Harekâtı

TBMM Hükûmeti Misâk-ı Millî konusunda daha kuruluşunun ilk günlerinden itibaren gerekli duyarlılığı göstermiştir. Mustafa Kemal Paşa 1 Mayıs 1920 tarihinde Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı tarihî konuşmada, millî sınırların İskenderun'un güneyinden başlayıp, doğuya doğru uzanarak Musul, Süleymaniye ve Kerkük'i içine aldığını belirterek, Musul'un önemine dikkat çekmiştir. İngilizler, Mustafa Kemal Paşa'nın Yunanlıları yendikten sonra muhtemelen hedefini Musul'a yönelteceği endişesini taşıyorlardı. Revandiz bölgesindeki aşiretler 1920 yılında ortaya çıkan bir ayaklanmada, TBMM Hükûmeti'nden yardım istemiş, TBMM Hükûmeti de Elcezire cephesinden bir bölük (üç subay, 100 er) seviyesindeki birliği Musul'a göndermiş; 9 Ağustos 1921 tarihinde de Binbaşı Şevki Bey Süleymaniye komutanlığına atanmıştır. Bu kuvvetin, zorda kalmadıkça İngilizlerle çatışmaktan kaçınması emri verilmiştir. Bu emre rağmen, Revandiz Türkmenlerinden oluşan kuvvetlerle birleşen bölük tarafından fırsat buldukça İngilizlere baskınlar düzenlenmiş; hatta iki İngiliz uçağı düşürülmüştür. 16 Aralık 1921 tarihinde hava desteği ile birlikte kalabalık bir kuvvetle Revandiz'e saldıran İngilizlere; Babaçiçek boğazında büyük kayıplar vermiştir. 1922 yılı Ocak ayında İngilizler tarafından Erbil ve Revandiz'e yönelik saldırılarının artması üzerine Mustafa Kemal Paşa, 01 Şubat 1922 tarihinde Millî Müdafaa Vekâletine çektiği telgrafta, Musul vilayetine bir milis birliği gönderilmesini emretmiştir. Genelkurmay Başkanlığı, mahalli durumu, bölgedeki aşiretleri, aşiret geleneklerini ve çeteciliği bilen bir komutanın tayini üzerinde durmuş ve Antep'te kuva-yı milliye komutanlığı yapmış olan Millis Yarbayı, Şefik Özdemir Bey'in bu göreve atanmasını sağlamıştır. 01 Şubat 1922 tarihini taşıyan ve TBMM Başkanı ve Başkomutan Mustafa Kemal imzasıyla hazırlanan talimatta; *"Özdemir Bey'in yapacağı görevi hususi bir mahiyette ve kişisel bir teşebbüs şeklinde idare etmesi, dışa karşı böyle bir görüntü vermesi şimdilik uygun görülmüştür."* denilerek icra edilecek harekâtın, bir özel kuvvet/birlik harekâtı olması gerektiğine dikkat çekiliyordu. TBMM Hükûmeti'nin Özdemir Bey'i bu hareketin başına getirmesinin isabetli tarafları çok idi. Özdemir Bey, Musul bölgesindeki hareketi düzene koyup yepyeni bir ruh ile sevk ve idare edebilecek, aşiretleri etrafında toplayabilecek yetenekte idi. Diğer taraftan Özdemir Bey tarafından yürütülecek olan harekâta resmî bir mahiyet verilmemesi, görünürde TBMM Hükûmeti'yle bir ilgisinin bulunmadığı izlenimi yaratılmasıyla aslında şahsî ve mahalli teşebbüslerle meydana gelmiş bir hareket olduğu görüntüsü uyandırılacaktı. Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, Elcezire Cephesi'ne 02 Mart 1922 tarihinde gönderdiği telgrafta, Özdemir Bey'in iki üç güne kadar Ankara'dan hareket edeceğini bildiriyor ve Musul'a taarruz için gerekli hazırlığın yapılmasını istiyordu. Özdemir'in fikirleri de alınarak 01 Şubat 1922'de Genelkurmay Başkanlığı 2 nci Şube tarafından düzenlenen kadroya göre; bir binbaşı, altı yüzbaşı, altı üsteğmen, dokuz teğmen, altı subay vekili ve bir hesap memuru yardımcısı verilmiştir. Bu kadronun er ihtiyacı da bölgedeki Türkmen ve diğer Türk idaresine sadık aşiretlerden ve Nizip'te Fransız ordusundan kaçarak Türklere sığınan Tunuslu ve Cezayirli erlerden sağlanacaktı. Genelkurmay Başkanlığının emriyle 09 Mart 1922'de Revandiz'e gitmek üzere Ankara'dan hareket eden Özdemir Bey 22 Nisan'da Diyarbakır'a vardı; Elcezire Cephe komutanı Cevat (Çobanlı) Paşa ile görüştü. Para konusundaki sıkıntılar sonuçlandırıldıktan sonra Özdemir Bey'in icra edeceği harekâta dair bir talimatname verildi. Bu talimatnamede bu harekât için en uygun yerin Revandiz şehri olduğu belirtiliyordu. Özdemir Bey müfrezesi, 15 Mayıs 1922'de Diyarbakır'dan hareketle Siirt'e geldi. 12 Haziran'da Hakkari'den yola çıkan müfreze, 15 Haziran'da Diza'ya, 17 Haziran'da Şemdinan'a, 19 Haziran'da halkın coşkulu karşılaması ile Benaük'e vardı. Özdemir Bey, gittiği yerlerde hemen Türk hükûmeti adına teşkilat yapıyor, hükûmetsizlikten doğan anarşik olayları önlüyordu. Müfreze, çetin ve yorucu bir yolculuktan sonra 22 Haziran 1922'de Revandiz'e ulaştı. Müfreze, Revandiz'e halkın coşkulu karşılaması arasında girdi, şenlikler yapıldı, etrafta bulunan aşiretler şehre gelerek Özdemir Bey'i ve müfrezeyi selamladı; kurbanlar kesildi, dualar edildi. Özdemir Bey, derhal

bölgede teşkilat kurarak, daha çok halkın genel istekleri doğrultusunda hareket etti. Uzun süreden beri hükûmetsiz olan halk, Özdemir Bey'i Mustafa Kemal Paşa'nın temsilcisi olarak alkışlayıp sevmekte idi. Halk, Özdemir Bey'e Özdemir Paşa demek suretiyle bağlılık gösteriyordu. Özdemir Bey bölgede gün geçtikçe teşkilatını yaygınlaştırdı. Kuzey Irak sahasını aşarak Rumiye Gölünün güneyindeki Lahican mıntıkasına kadar sahasını genişletti. Türkmenlerin kurdukları Müdafaa-i Hukuk grupları da perde arkasından çıkarak, korkusuzca faaliyetlerini sürdürmeye başladı. Özdemir Bey, Revandiz'de kontrolü ele geçirdikten sonra, Kerkük, Süleymaniye, Akra ve Musul gibi merkezlerde de etkinliğini hissedilir derecede artırmaya çalıştı. Revandiz'den Diyarbakır'a çekilen telgraf hattı ile muhabere ağı da sağlandığı gibi, bölgedeki aşiretlerin gücünden büyük ölçüde yararlanarak Akra, Ranya, Erbil ve Köysancak taraflarında kontrol ele geçirildi. Türk idaresinin gün geçtikçe genişlediğini gören İngilizler, 12 uçakla 10 Temmuz 1922 tarihinde Revandiz'e saldırdılar ancak başarılı olamadılar. Bölgede ikmalini tamamlayan Özdemir Bey birlikleri de 31 Ağustos 1922'de İngilizlere saldırdı. İngilizlerin uçaklarına rağmen, Derbent Muharebesi'ni kazanan Özdemir Bey müfrezesi alçak uçuş yapan dört İngiliz uçağını düşürdüğü gibi, pek çok malzeme ile birlikte altı adet makineli tüfek ve iki top ele geçirmiş; on dört civarında da şehit vermiştir. Derbent zaferinden sonra Musul'un tamamıyla Türkler tarafından işgal edileceği endişesine kapılan İngilizler, Şeyh Mahmut'u Süleymaniye'ye getirterek 10 Ekim 1922'de İngiliz mandası Kürdistan Hükûmeti'ni resmen kurdular. İngilizler böylece Musul ve civarının Türkiye'ye bağlanmasını önlemeyi ve bölgedeki iktisadi çıkarlarını sürdürmeyi düşündüler. Musul vilayetindeki gelişmeleri yakından takip eden Başkomutan Mustafa Kemal Paşa ile Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, Özdemir Bey'in kazandığı başarıların devamı için TBMM Hükûmetince gizli olarak desteklenmesini istiyorlardı. Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa 07 Eylül 1922 tarihinde Elcezire Cephe Komutanlığına çektiği çok gizli kayıtlı telgrafta, gerekirse Musul'un silahla alınmasını istemiştir. Türk Genelkurmay'ının çabaları içerisinde en fazla dikkati çeken konu ise, cephenin uçak bölüğü ile takviye edilerek İngilizlerle mücadele edilmesi yolunda idi. Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa'nın emrine göre, Elcezire Cephesi bütün gücüyle Dicle'nin iki tarafından, nehir boyunca Musul yönünde taarruza geçecek idi. Doğu Cephesi ise Van, Hakkari ve Iğdır sınır birliklerinden oluşan dağ bataryalarıyla takviye edilen bir piyade tümeni, bir süvari tugayı ve aşiretlerden oluşan süvarilerle İmadiye, Süleymaniye hattı üzerinden Musul-Kerkük'e taarruzla görevlendirilecektir. Hatta bu hazırlıklar olurken, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa Elcezire cephesinde süratli keşif ve savaş uçaklarından oluşan bir uçak bölüğü teşkili yolunda da emirler verdi. Bu konuda Milli Savunma Bakanı Kâzım Paşa ile de gerekli yazışmalar başlatıldı. Bu arada 06 Kasım 1922 tarihinde Özdemir Bey'den Elcezire Cephe Komutanlığına gönderilen telgrafta takviye kuvvetlerinin Revandiz'e ulaştıktan sonra bütün kuvvetlerle ilk önce Zaho'nun işgali, bir kolun da güneyden Dohuk üzerine inmesi diğer bir kolun da İmadiye üzerine yürümesi hususu teklif ediliyordu. Özdemir Bey'den, alınan cevaplar çerçevesinde 10 Kasım 1922 tarihine kadar Elcezire Cephesinin gerekli hazırlıkları tamamlaması isteniyordu. Bu gelişmeler olurken, bir yandan da Lozan Konferansı devam ediyordu. Bu sırada Lozan'dan gelen haberlere bakılırsa konferansın kesintiye uğraması ihtimali vardı. Bu ihtimale karşı Fevzi Paşa, Musul harekâtına katılacak birliklerin hazırlanması konusunda gerekli talimatları da vermekten geri kalmıyordu. Hatta, 04 Aralık 1922 tarihinde İzmir'den Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'ya Musul'a yönelik icra edilecek harekâta dair çekilen telgrafta, Misak-ı Millî sınırları içinde bulunan Musul'un gerekirse silahla alınması yolunda Elcezire ve Doğu Cephesi Komutanlıklarına emirler verilip bu konuda hazırlıklı olmalarının istendiği belirtiliyordu. Gerçi Türkiye Lozan Konferansından önce Musul'u silahla almaya karar vermiş ise de, konferansın başlamasıyla birlikte diplomasi usûllerine daha ağırlıklı yer vermeyi uygun bulmuştu. Böylece 1922 yılı sonunda Musul'a yönelik olarak yapılması düşünülen askeri harekattan vazgeçilmişti. Lozan Konferansında en çetin tartışmalara yol açan konu "*Musul Meselesi*" olmuştur. Mustafa Kemal Paşa, TBMM'de 2 Ocak 1923'te ve 30 Ocak 1923'te yaptığı açıklamalarda, Musul vilayetinin, Türkiye devletinin millî sınırları içerisinde

olduğunu; buralarını ana vatandan koparıp şuna buna hediye etmenin mümkün olamayacağını ifade ediyordu. Lozan Barış Konferansı'nın toplanmasından evvel İngilizler, 17 Ekim 1922 tarihinden itibaren Köysancak, İmadiye ve Dinart'ı havadan bombalamaya başlamışlardı. Bu sırada Mustafa Kemal Paşa'nın Musul hakkındaki beyanatları, plebisit yapılacağı yolundaki açıklamaları, yöre halkını İngilizlere karşı harekete geçirdi. İngiliz uçak filosu şehirleri, aşiretlerin yaşadıkları bölgeleri, bunların sürülerini ve ekili alanları sık sık bombalamış; halk ise bu bombardımandan bıkip usanmıştır. İngilizlerin hava saldırıları 1923 yılında Şubat ve Mart aylarına kadar aralıklarla devam etmiştir. Musul'un diplomasi yoluyla geri alınabileceği düşüncesinden hareketle Lozan'da başlatılan görüşmeler üzerine Türk hükûmeti, Elcezire Cephe Komutanlığına gönderdiği şifre telgrafta Musul'a yönelik askeri hareketin durdurulmasını istedi. Bu durumu öğrenen Özdemir Bey oldukça sarsıldı. Bu haberin milli teşkilata ulaşması üzerine Revandiz ve çevresindeki hareket birden başka bir şekil ve renk aldı. Özdemir Bey, cephe komutanlığına 5 Nisan 1923 tarihinde gönderdiği raporunda hiç olmazsa Revandiz bölgesinin Türk denetiminde kalması için İngilizlerle bir ateşkes imzalanmasını istiyor; başlatılan diplomasi hareketini şu durumda uygun bulmadığını belirtiyordu. Lozan görüşmeleri devam ederken, Musul'daki İngiliz-İrak birlikleri, 08 Nisan 1923'te birisi Hodran Suyu üzerinden Şeytan Boğazı, diğeri Büyük Zap Suyu Vadisi'nden Serderya istikametinde olmak üzere iki koldan yeniden ileri harekete geçmişlerdir. Özdemir Bey müfrezesi tarafından 11/12 Nisan gecesi yapılan baskın taarruzlarıyla İngilizlere zayıat verdirilmişti. 20/21 Nisan gecesi Özdemir Bey müfrezesi ile İngilizler arasındaki muharebe daha da şiddetlenmiş; İngilizler karşısında tutunamayan müfreze 23 Nisan 1923 tarihinde İran topraklarına çekilmeye karar vermiştir. Özdemir Bey müfrezesi sarp dağları aşarak, silahlarıyla birlikte 29 Nisan 1923 günü İran'ın Uşnu kasabasına ulaşmıştır. Özdemir Bey, Savcıbulak havalisindeki İran askeri yetkilisi Yusuf Han'a gönderdiği mektupta ilticasının kabulünü istemiştir. Özdemir Bey ve müfrezesi 10 Mayıs 1923 tarihinde Van'ın Bahçesaray ilçesinden Türkiye'ye giriş yaptı. Misak-ı Millî hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla başlatılmış olan askerî harekât, ne yazık ki gerekli desteğin sağlanamamasından dolayı umulan neticeyi veremedi.

Zekariya TÜRKMEN

KAYNAKÇA

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt I, Ankara 1989.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi.

Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi.

ÖKE, Mim Kemal, **Musul Meselesi Kronolojisi (1918-1926)**, İstanbul 1987.

Türk İstiklal Harbi, Güney Cephesi, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1966.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, Şefik Özdemir Bey Dosyası.

TÜRKMEN, Zekariya, "Özdemir Bey'in Musul Harekâtı ve İngilizlerin Karşı Tedbirleri (1922-1923)", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S 49, Ankara 2001.

TÜRKMEN, Zekariya, **Musul Meselesi, Askerî Yönden Çözüm Arayışları (1922-1925)**, Ankara 2003.

TÜRKMEN, Zekariya, **Yeni Devletin Şafağında Mustafa Kemal**, Ankara 2002.

ÜZEL, Sahir, **İstiklal Savaşımız Esnasında Kürtlük Cereyanları ve Irak-Revandiz Harekâtı, Resmî Vesaike**

Müstenit Harp Tarihi (Daktilo Metin), ATASE Bşk.lığı Kütüphanesi, İstiklal nr: 215.

23/11/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/sefik-ozdemir-beyin-revandiz-harekati/?pdf=3359> adresinden erişilmiştir